

GOSPODARSKA PROBLEMATIKA BOVŠKEGA V PRETEKLOSTI

MILKO KOS

...vsestranski študij bovskega gospodarstva v Sloveniji ...
...gospodarskega razvoja ...
...vsestranski študij bovskega gospodarstva v Sloveniji ...
...gospodarskega razvoja ...

Da bi se temu težavni odgovorilo obstaja težnja po industrializaciji in v tem zapuščevanju domače delavnice ali domače obrtnice. Hkrati je priseljena delavnica po vsej državi, kar je povečalo pritiska in obremenilo domačo delavnico in obrtnice, kmetijske, pridelovalne, obrtniške, ...

...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...

...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...

...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...

...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...
...in delavnice, pridelovalne, obrtniške, ...

SPREJETO NA SEJI RAZREDA
ZA PRIRODOSLOVNE IN MEDICINSKE VEDE
DNE 24. APRILA 1964

V svoji regionalnogeografski študiji Bovec in Bovško, objavljeni v sedmi knjigi Geografskega zbornika (1962, str. 307 do 388) obravnava avtor, dr. Anton Melik, poleg drugega tudi problematiko sedanjega stanja gospodarstva na Bovškem pa njega perspektive za bodočnost. V kratkih besedah bi to današnjo problematiko mogli obseči v naslednjem:

Bovško je pokrajina, ki glede na značaj svoje zemlje ne more s poljedelstvom in živinorejo preživljati svojega prebivalstva. Zato in pa v težnji po boljšem in lažje dosegljivem zaslužku odhaja mlajše prebivalstvo na delo v večje, predvsem industrijsko razvite oddaljene kraje, na primer na Jesenice, v Kranj ali v Ljubljano. S tem v zvezi je primanjčevanje predvsem mlajših delovnih sil, ki bi bile potrebne doma za delo v kmetijstvu. V tesni povezavi s tem so številne puste ali slabo obdelane kmečke domačije, je neopravljeno delo na polju, travnikih in košenicah. Živinoreja zlasti konjereja in ovčereja je v nazadovanju.

Da bi se tem težavam odpomoglo obstaja težnja po industrializaciji in s tem zaposlovanju domače delovne sile doma, s čemer se je začelo. Hkrati je prizadevna težnja po zvečanju turisticke, kar je v zvezi z novimi in obnovljenimi ustreznimi napravami v gostinstvu, kopaljščih, prometu, prometnih poteh itd.

Ta današnja problematika Bovškega se v mnogočem presenetljivo ujema s problematiko, kakršna je na to pokrajino pritiskala že pred stoletji. Poglavitno iz spisov, ki jih hrani Državni arhiv (Archivio di Stato) v Trstu so prevzeti podatki o Bovškem pred okoli 200 leti. Spisi napisani v italijanščini, so povečini datirani leta 1769.¹ Dodajam še nekatere podatke iz starejše dobe za zgodovino Bovškega črpane iz literature ter arhivov v Benetkah, Vidmu in Čedadu.

Po podatkih omenjenih spisov v Državnem arhivu v Trstu je imelo bovško glavarstvo (kapitanat) pred 200 leti pod svojo jurisdikcijo vasi: Strmec, Log, Koritnica, Bovec (z Veliko in Malo vasjo), Dvor, Plužna, Čezsoča, Žaga, Srpenica in Trnovo. Te vasi so urejene po dekanijah (županijah) z dekani (župani) na čelu. Dekanov je šest: za Strmec in Log, za Koritnico, za Bovec, Dvor in Plužno, za Čezsočo,

¹ V oddelku C. R. Consiglio Capitaniale delle Unite Contee di Gorizia e Gradisca, fascikel 95, ff. 51—52, 57—61, 132—136, 141.

za Žago in Srpenico, za Trnovo. Občini (comunità) sta dve: Bovec, s sodnikom, dekanom in 12 zapriseženci (giurati) in Čezsoča, z dekanom in 6 zapriseženci. Občina Čezsoča je podrejena občini v Bovcu, prav tako tudi ostale dekanije.

Vaške dekane potrjuje glavar, kar se dogaja vsako leto v Srpenici na dan sv. Florijana. Glavar ima tudi pravico umeščati župnika v Bovcu, ki ga pa voli in predlaga kapitelj v Čedadu. Glavarstvo sodi v vseh civilnih zadevah podložnikov in o prizivih v prvi instanci od občin v Bovcu in Čezsoči. V imenu glavarjevem opravlja sodstvo advokat kot delegiran sodnik. Mimo tega so tukaj še kancler in dva sodna nameščenca (za pozivanje na sodišče, izvršbe itd.).

Glavarstvo ima pravico do ribolova in lova v svojem okraju. Na gradu v Klužah so glavarji nekdaj prebivali. V vojnem času je bovška občina dolžna varovati in braniti grad Kluže, sicer pa tam zaradi trajnega varstva vzdrževati skozi vse leto dva človeka.

Kratek uvod o upravi in ureditvi bovškega glavarstva, s katerim začenjajo spisi o Bovškem v tržaškem arhivu, glede podatkov deloma soglaša, deloma pa spopolnjuje kar vemo o tem iz drugih virov in literature. O tem razpravlja ob zelo skrbno zbranih podatkih — črpanih sicer iz drugih virov — na drobno Jaromir Beran v svoji študiji Doneski k zgodovini prava na Goriškem.² K njegovim izvajanjem bi pripomnil, da bi »comunità« našega vira, kjer so volili na Bovškem sodnika in dekana ne prevedel z »okrajni zbor«, marveč z »občina«, kar ustreza »gemein« v spisih sestavljenih v nemškem jeziku. Beranova domneva, da je 12 zaprisežencev bovške občine istovetnih z župani 12 bovških vasi ne bo držala, kajti naš vir navaja na Bovškem le 6 vaških županov (dekanov) v 10 vaseh in dveh občinah. Posebno občino v Čezsoči razlagam iz nekdanje pripadnosti te vasi in bližnjega Loga (Čezsoškega) pod patriarhovo tolminsko gastaldijo, v mejah sicer bovške dekanije.

Pri navajanju 10 vasi, ki spadajo pod bovško glavarstvo s šestimi dekani (župani), bi pripomnil, da veljajo marsikje na slovenskem ozemlju tista naselja, v katerih se v starini imenujejo župani, za starejša po naselitvi in nastanku. To velja očitno tudi za navedene bovške vasi, ki tudi po drugih znakih kažejo na nastanek v dobi starejšega naseljevanja. Najstarejše znane omembe zanje so: *Bovec* (Fliz), 1174, F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev 4, 546, 547; *Velika vas* (in villa maiori) in *Mala vas* (in villa parua) v Bovcu, 1285 (Monumenta historica ducatus Carinthiae 5, 403). *Dvor* (villa que dicitur Curia in Plecz), 1256, kod. W 594, fol. 102', Registraturbuch der Grafen von Görz, v Drž. arhivu na Dunaju. *Plužna* (Plusina), citat kot pri Veliki in Mali vasi. *Čezsoča* (in Pletio in villa que dicitur ultra Isontium), 1306, Thesaurus ecclesiae Aquilejensis, ed. Bianchi, 330. *Log Čezsoški* in *Žaga* (Loch iuxta Segam), 1342, Monumenta pa-

² Zbornik znanstvenih razprav (Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta), 28 (1959), 5–50.

triae Forijulii, rokopis R 80 v Državnem arhivu v Vidmu, fol. 75. *Srpenica* (Sterpenicz), 1285, citat kot pri Veliki in Mali vasi. *Trnovo* (Ternau), 1313, rokopis naveden pri Logu Čezsoškemu in Žagi, fol. 13'.

Prebivalcev na bovškem ozemlju so po podatkih spisov v tržaškem arhivu okoli leta 1769 našteji 3834; ti so prebivali v 811 hišah.

Zanimiva je primerjava teh števil s številkami kasnejših štetij, razume se za isto ozemlje. Leta 1857 — 6218, 1869 — 6554, 1880 — 5947, 1900 — 5871, 1910 — 5924, 1936 — 5319, 1948 — 3795, 1961 — 4189. Te številke nam povedo, da ni bilo prebivalstva na Bovškem pred 200 leti veliko manj kot danes.

Spisi izpred 200 leti pravijo, da je prebivalstvo Bovškega nastanjeno med skalnatimi in nerodovitnimi gorami, da je podnebje večji del leta mrzlo, da je le zelo malo obdelovalne zemlje, takó da se ljudje z lastnimi pridelki morejo preživljati komaj tri mesece. Največja sredstva za obstanek in tudi trgovanje daje Bovčanom reja mnogo živali, kot goved, konj, ovac in koza. Z dohodki od jagnjet, kozic in telet, pa masla, sira in mleka se preživljajo na siromašen način ostali del leta. Sira in lesa ima Bovško v dovoljni meri. Trgujejo pa Bovčani z volno, maslom in sirom, kar nosijo na prodaj na Kranjsko, v grofijo Goriško—Gradiščansko, na Koroško in v Trst. Pridelajo nekaj malega pšenice, ječmena in koruze pa kak kos platna.

Toda žita, kolikor ga pridelajo, je za prehrano prebivalstva premalo, zlasti ker je prepičel obseg ravninskega sveta, kjer bi uspevalo. Največje in edino sredstvo za obstanek je Bovčanom živinoreja. Ker pa tudi od te, zlasti če je rodbina številnejša, ne morejo imeti dovolj sredstev za življenje, si išče mladina rada zaslužek izven dežele.

K stalnemu poudarjanju v spisih o Bovškem v tržaškem arhivu, da je živinoreja glavna ali celo edina za obstanek mogoča pridobitvena panoga naj dodam, da je takó bilo na Bovškem že stoletja nazaj. Poleg živine je bil sir eden najpomembnejših produktov, ki ga je bovški kmet služil kot urbarialno dajatev svojim zemljiškim gospodarjem. Planine v bovških gorah se navajajo že v drugi polovici 12. stoletja, prva po imenu (Trebščina) pa leta 1328.³ Spis, ki je za okoli 100 let starejši od naših aktov — Rechbachovo poročilo o bovškem glavarstvu iz sedmega desetletja 17. stoletja — prav tako poudarja živinorejo na Bovškem, hkrati pa tudi prenaseljenost in revščino dežele. Zaradi pičlega pridelka žita zmanjkuje kruha tudi za pol leta.⁴ Žito za prehrano prebivalstva so že v srednjem veku uvažali s Koroške.⁵

V takem stanju gospodarstva se je Bovško srečalo v drugi polovici 18. stoletja z uvajanjem fiziokratskih smernic, ki so šle v kmetijstvu

³ Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zvezek drugi, Urbarji Slovenskega Primorja 2, 13, 84; 3, 278. — Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev 4, št. 795, str. 394 (1191). — Monumenta patriae Fori Julii, rokopis R 80, fol. 106, v Državnem arhivu (Archivio di Stato) v Vidmu.

⁴ J. Beran, Doneski k zgodovini prava na Goriškem, 15, 18.

⁵ C. Czoernig, Das Land Görz und Gradisca (1873), 726, opomba.

za novimi načini obdelave in uporabe zemlje, za novimi postopki v živinoreji, za uvajanjem novih hranilnih rastlin in za boljšo zaposlitev prebivalstva. Vse to naj bi seveda zvečalo državne dohodke in dvignilo blagostanje ljudi. Kmetijskim družbam je pri širjenju fiziokratskih nauk in načel šla pomembna vloga. Goriška kmetijska družba, ki je, kot je iz naših virov razvidno, dajala predloge in mnenja za zboljšanje gospodarskega stanja na Bovškem, je bila ustanovljena leta 1765.

Vprašana glede gospodarstva na Bovškem je svetovala, ker je tamkaj glavno sredstvo za obstanek živina (goveda, ovce, koze, konji) naj se vsa skrb posveti dvigu živinoreje. Poizkusi naj se napraviti pašnike plodnejše. Pomanjkanju krme naj se odpomore z gojitvijo krompirja, korenja in detelje. Gojitev živine naj bo prvenstveno prizadevanje Bovčanov. S tem se bo zvečal odgoj telet, jagnjet in kozličev, pridelek masla, sira in volne, kar vse bi z znatno prodajo bilo v veliko korist Bovčanov. Uvajanje ovac z mehko volno bi koristilo pridobivanju kakovostne volne, ki je sicer ni v izobilju, je pa potrebna predilnicam. To blago bi prav sedaj moglo biti upoštevano ko se na Goriškem in Gradiščanskem uvajajo suknarne, ki na Koroškem že obstajajo. V te suknarne bi mogli Bovčani pošiljati svojo volno in imeti od preje dobiček.

Znaten konsum telet v mestih Goriško—Gradiščanske in v Trstu bi moral vzpodbujati Bovčane, da bi gojili večje število krav, da bi oskrbeli umetno krmo za njihovo rejo preko zime. Tistim, ki bovško glavarstvo upravljajo bi moralo biti vse to pri srcu, morali bi znati prebivalce pregovarjati, da vpeljejo vse kar jim more biti od koristi in prinašati dobiček. Gorski položaj, nerodovitnost zemlje, ostro podnebje, to so ovire, ki v veliki meri preprečujejo boljšo kulturo zemlje. Kljub temu bi se dalo marsikaj zboljšati, če bi se ravnalo po pravilih in metodah kot je treba. Toda pri položaju kakršen je in v krajih kjer ni nobenega, ki bi vedel kaj je agrikultura ni upati na večji uspeh.

Še na nekaj je opozorila spomenica goriške Kmetijske družbe. Vemo, da je bilo v starih časih razširjeno na Bovškem krošnjarstvo, ne vemo sicer od kdaj in tudi ne, ali je bilo Bovčanom podeljena pravica krošnjarjenja po kakem posebnem privilegiju, ali je bilo krošnjarstvo kako drugače vpeljano. Spomenica Kmetijske družbe pravi, da obstaja pri Bovčanih kar razvada odhajanja v svet, tako da ostaja zlasti krepak rod in mladina kar več let izven domačega kraja in krošnjari v raznih deželah. Tu si Bovčani navzamejo tujih navad, škodljivih za njihovo telo in vero. Ko se vrnejo pojedjo, kar so pridobili s krošnjarjenjem, nato pa nadaljujejo, kako bi si drugače priborili svoj obstanek.

Pa še druga razvada je pri Bovčanih razširjena, ki je nemara vzrok, da so mnogi prisiljeni zapuščati domačo zemljo in si drugod iskati svoj življenjski obstanek. Zemljo za obdelavo primerno deli oče v toliko delov, kolikor ima otrok. Nastane toliko delcev in poddelcev, da imajo otroci in vnuki komaj krpe zemlje. S strogimi zakoni in

ukrepi bi bilo treba zaustaviti odhajanje v svet s krošnjo in preprečiti drobitev zemlje, s tem zmanjševanje števila prebivalcev in vse zlo, ki izhaja iz brezdelnega in postopaškega življenja.

Toda kako zadržati ljudi v domačem kraju, kako jim pomagati? Zaposli naj se jih z uvajanjem stavev v tkalnicah za platno in volno, vpelje naj se izdelava nogavic in podobnega industrijskega dela. Pridobi naj se Bovčane za rejo čebel in za vse kar biboljšalo njihov položaj.

Ni zgolj potrebno namreč tudi bistveno je naročiti upraviteljem bovškega glavarstva naj se zavzamejo za ondotne revne ljudi, podučijo naj jih, vzpodbujajo, vpeljejo v delo in obrt, napravijo naj jih sposobne doseči vsa tista sredstva, ki bi jim mogla biti v olajšanje. Če se bo Bovčane pustilo v sedanji zanemarjenosti, se ne bodo nikdar rešili bednega stanja, ki jih pritiska.

Tudi vlada cesarice Marije Terezije je leta 1769 (26. avgusta) predlagala kako naj se pomaga Bovčanom. Še letos naj se na Pado-vanskem kupi nekaj koštrunov in jih brez plačila pošlje Bovčanom zato, da se bo med njimi mogla volna izdelovati v večjem obsegu in boljši kakovosti. Dalje naj se dva mojstra, ki se spoznata v delu z volno pošljeta v Bovec in ondi moške in ženske učita tkanja volne. Bovčanom naj se z denarjem pomaga pri zboljšanju čebeloreje in nabavi čebeljih panjev. Vlada zahteva tudi poročilo o ukrepih, ki so bili storjeni glede razkosavanja zemljišč.

Predlogi in ukrepi glede zboljšanja gospodarskega stanja Bovškega padajo in se skladajo s časom, ko se je tudi na Goriškem v sklopu tedanjih prizadevanj v gospodarstvu skušalo povzdigniti agrikulturo, manufakturo, obrt in trgovino. Tudi v goratih delih dežele nastajajo manufakturne delavnice, ki jim pa ni povsod usojen uspeh. V Bovškem sosednjem Kobaridu so leta 1755 začeli s tkalnico za pisano platno, ki pa je kmalu propadla. V Kanalu je bila leta 1775 z nekoliko večjim uspehom urejena platnarna.⁶

Tudi na cesto preko Predela, ki pomenja v nekdanjem gospodarstvu Bovškega zelo pomembno postavko, je ob načrtih, predlogih in ukrepih za pomoč Bovčanom mislila v drugi polovici 18. stoletja tedanja oblast. Ob predelski poti ali nedaleč od nje ležijo vse tiste bovške vasi, ki jih moramo z upravičenostjo imeti za naselja starejšega nastanka.

Predelski cesti, ki pelje dalje ob Soči in pri Kobaridu zavije v dolino Nadiže v smeri proti Čedadu gre v starejši preteklosti Bovškega večji pomen kot cesti, ki pelje od Kobarida dalje proti Tolminu in Gorici. Prve omembe Bovca v 12. stoletju so v zvezi s Koroško in Korošci, ki so prihajali ob zgornjo Sočo preko brez dvoma obstoječega pota čez Predel. Vse do začetka 14. stoletja se navaja na Bovškem in v zgornjem Posočju zemljiška posest fevdalcev in cerkva s koroške

⁶ O tem C. Morelli, *Istoria della Contea di Gorizia* 5 (1855), zlasti str. 118 dalje, 136.

strani (škofiji Krka in Bamberg, samostana Osoje in Millstatt itd.).⁷ Kaže pa, da je bila posest ob zgornji Soči koroški gospodi preveč od rok; že od 12. stoletja dalje jo zamenjujejo in odprodajajo.

Ostale pa so trgovske zveze preko Predela, od katerih so imeli Bovčani brez dvoma gospodarsko korist. V 14. stoletju so oglejski patriarhi, svetni gospodarji Furlanije, zaradi cestnih roparjev, ki so na trgovce prežali ob cesti preko Pontebe in v časih, ko so bili navzkriž z avstrijskimi vojvodi, gospodarji pontebske ceste, skušali usmerjati trgovski promet preko Predela in Bovca. Za trgovce iz Beljaka in katerihkoli drugih krajev se 1345 navaja bovška cesta (strata de Plez), ki pelje v Čedad. Trgovcem, ki prihajajo preko Bovca zagotovi 1364 oglejski patriarh posebno varnost.⁸

S pogodbo sklenjeno leta 1379 med oglejskim patriarhom in mestom Čedadom je ta postal gospodar Tolminskega.⁹ To je bilo v prid zvečanega prometa med Čedadom in notranjimi alpskimi deželami preko Bovca in Predela. Čedad, katerega oblast je s pogodbo iz leta 1379 segala sedaj globoko v zgornje Posočje, je ta svoj položaj skušal izkoristiti v svojo gospodarsko korist, napeljati preko na novo pridobljenega ozemlja ob zgornji Soči trgovski promet na svoje mesto. Z avstrijskima vojvodoma Viljemom in Albrehtom, ki sta bila gospodarja tudi sosednje Koroške, in zemljiškim sosedom Bovškega na severu, škofom iz nemškega Bamberga je sklenil Čedad leta 1399 pogodbi o potu čez Predel. Ti doslej neznani listini sta pomemben vir za zgodovino prometa in trgovanja usmerjenega preko Bovškega.¹⁰

Popravi, preuredi, obnovi in napravi naj se cesta, ki pelje od vode imenovane Trebiža (ab aqua quae dicitur La Taruisa, danes Trbiž), preko Bovca (per Pletium quod vulgariter in teutonico dicitur Fliç) na Čedadsko. Čedadci ne bodo od trgovcev imenovanih vojvod oziroma od bamberskega škofa razen od starine navedenih carin in prevoznine (ualuardum usitatum quod vulgariter in theutonico dicitur furuart) zahtevali nobenih drugih dajatev, niti ne bodo ti na Čedadskem primorani izlagati svoje blago na prodaj (nederlegk) ali se tamkaj po nepotrebnem zadrževati.

Iz carinskih postavk, ki jih listina nadrobno našteva, je razvidno kaj se je takrat tovorilo in vozilo preko Predela in Bovca na Čedad. Od živali so to bili voli, krave, konji, koštruni in svinje; od rud pa baker, kositer, svinec in železo. Od prometa preko Predela so imeli

⁷ Urbarji Slovenskega Primorja 2, 13, 14.

⁸ Fontes rerum Austriacarum, II. Abt., 40, 51, 222 (J. Zahn, Austro-Friulana).

⁹ V. Joppi, Documenti Goriziani, Archeografo Triestino 17 (1891), 31 do 35.

¹⁰ Prepisa iz 18. stoletja obeh listin v Državnem arhivu (Archivio di Stato) v Benetkah, Secreta Archivi proprí, G. Fontanini, zv. 3, 338—339'. — Prepis iz 17. stoletja samo pogodbe z avstrijskimi vojvodi v arhivu v Muzeju v Čedadu, Komunalni arhiv (brez podatkov o carinskih postavkah).

brez dvoma koristi tudi Bovčani, s pripravo in razno drugo pomočjo ter postrežbo ljudem in živalim.

Hud udarec za predelsko cesto je bil ko so leta 1420 postalí Benečani svetni gospodarji Furlanije in so na škodo predelske ceste Benetke začele podpirati in usmerjati trgovski promet preko Pontebe. Še hujši udarec pa je bil ko je bilo Bovško pičlih sto let kasneje (1509) priključeno habsburškim deželam in je odslej Bovec od Čedadada ločila politična meja.

Nova avstrijska oblast je sicer skušala predelsko cesto usmeriti ob Soči navzdol na Gorico in dalje na luki v Trstu in Devinu. Cesto od Tolmina do Gorice so začeli graditi in jo dograjevali v drugi polovici 16. stoletja. Vkljub popravilom in nekaterim celo velikopoteznim načrtom za ohranjevanje in namenom kako naj se preko Predela izvažajo v notranje alpske dežele zlasti goriška vina, se je za cesto dejansko storilo malo. Korošci se niso zanj zavzemali in jo niso radi uporabljali. Cesta in mostovi na njej so v propadanju, zlasti v delu med Bovcem in Trbižem.¹¹ V kratkem bo cesta neuporabna, ne samo za vozove, marveč tudi za tovarne konje, je povedano leta 1704.¹²

Po eni strani so Benečani in Furlani usmerjali promet na pontebesko cesto, ki so jo tudi Korošci raje uporabljali kot klanec na Predelu. Po drugi strani je pa nova trgovska cesta preko Kranjske prevzela vlogo glavnega prometa s Trstom, zlasti potem ko je bilo to mesto 1719 razglašeno za svobodno luko.

Šele za časa gospodarsko močno razgibane dobe cesarice Marije Terezije (1740—1780) je promet na predelski cesti do neke mere oživel. Naši viri iz tržaškega arhiva pravijo, da daje predelska cesta Bovčanom precej dohodka; tudi preko 10.000 forintov na leto zaslužijo Bovčani s pripravo (forspon), ki jo nudijo Koroščem na potu čez Predel. Vendar, pravijo naši viri, naj se brezposelna bovška mladina tu na domačih tleh še bolj zaposli. Cesta naj se obnovi in popravi takó, da se bo lahko po njej vozilo, da bi s tem število trgovskih voz na njej narastlo, s konji in voli bi pa mladi ljudje pomagali pri vozovih. Plačilo za to bi bilo v korist in pomoč revnim Bovčanom, ki imajo zaradi prirode svoje zemlje le travo, s katero rede žival. Tako popravljena in urejena cesta ne bi bila v korist le domačemu prebivalstvu, marveč tudi Goriški in Gradiščanski, v znatno korist trgovini, ki bi se v teh krajih z obtokom blaga povečala, bila bi pa tudi v korist tržaški luki.

Še na eno so opozorili predlogi za izboljšanje gospodarskega stanja Bovčanov. Spisi, ki jih uporabljamo pravijo, da obstaja v bovškem glavarstvu v Trenti rudnik železa. Nekaj časa ga je imel neki gospod Grotta, za tem je prešel v posest rodbine grofov Attemsov, ki so v

¹¹ Morelli, *Istoria della Contea di Gorizia* 1, 167—168; 2, 173, 175. — S. Rutar, *Zgodovina Tolminskega* (1882), 156—158. — Czoernig, *Das Land Görz und Gradisca*, 819—820.

¹² Morelli, *Istoria della Contea di Gorizia* 3, 115.

Trenti ustanovili kapelo z beneficijem v znesku okrog 100 forintov na leto za vzdrževanje kaplana. Rudnik je nato kupil neki Branka s Kranjskega, njegova vdova pa ga je prodala Frančišku de Wichtenstein iz Gorice. Zaradi pomanjkanja sredstev ga ta ne more tako spravljati v obrat, kakor bi bilo treba in rudnik zanemarja. Potrebno bi bilo preiskati kako lastnik ta rudnik upravlja, ali je od koristi da obratuje, ali je prevoz njegovih izdelkov iz onih daljnih krajev lahek in z nevelikimi stroški mogoč. V tem primeru bi se v tem rudniku mogli zaposliti tisti podložniki, ki so zaradi nezaposlenosti prisiljeni živeti od miloščine drugih in so drugim v breme.

K temu kar navajajo naši spisi o železnem rudniku v Trenti bi bilo pripomniti, da so po znanih podatkih z dovoljenjem cesarja Ferdinanda II. začeli z rudarskim obratom v Trenti bratje Grotta, ki so ondi vsaj že leta 1624 imeli svoje fužine. Grotta so prodali obrat vsaj pred letom 1675 grofu Hermanu Attems. Ta ga omenja 1693 v svojem testamentu. Od Attemsov je prešel rudnik s prodajo leta 1742 na Janeza Gašperja Branka, ki je bil doma iz Dragomlja na Kranjskem. Njegova vdova ga je leta 1759 prodala Frančišku Krištofu Wichtensteinu. V tem času pa je bil rudarski obrat v Trenti že v propadanju. Wichtenstein je nakopal le malo rude. Od Wichtensteina je kupil obrat ljubljanski trgovec Matija Bartolotti, od njega pa 1774 koroški fužinar Jožef Lovrenc Silbernagel. Ni se več posrečilo spraviti ga v življenje.¹³ Poročilo o njem najdemo še pri Baltazarju Hacquetu, ki je Trento obiskal verjetno leta 1779 in ki pravi, da rudnik in fužine v Trenti ne delajo več, popisuje pa še ondotne naprave ter načine pridobivanja in obdelave železne rude.¹⁴

¹³ A. Müllner, *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien*, 654—670. — Morelli, *Istoria della Contea di Gorizia* 2, 179; 4, 138 (Osservazioni ed aggiunte G. D. Della Bona).

¹⁴ *Oryctographia carniolica* 3, 45.

PROBLEMES ÉCONOMIQUES DU PASSÉ DANS LA RÉGION DE BOVEC

Résumé

Cette étude est écrite surtout d'après les actes concernant la région de Bovec en 1770 env., conservés aux Archives d'Etat à Trieste (section C. R. Consiglio Capitaniale delle Unite Contee di Gorizia e Gradisca, fasc. 15) et d'après quelques autres données trouvées en publications et aux archives de Venise, Udine et Cividale. Ils font voir que la région de Bovec d'avant 200 ans a connu des difficultés économiques dont quelques-unes sont caractéristiques pour elle encore aujourd'hui. La situation économique avec ses difficultés était dans la seconde moitié du 18e siècle caractérisée surtout: par le manque de terre labourable, donnant trop peu de blé et d'autres vivres pour la nourriture de la population; le morcellement de la terre labourable entre les divers membres de la famille; l'émigration des habitants, spécialement des jeunes, cherchant du gain en dehors du pays, surtout comme marchands ambulants. L'élevage, avec le fromage comme produit principal, était considérablement développé mais, tout-de-même, ne pouvait pas remédier aux difficultés économiques.

Les tendances du physiocratisme au 18e siècle essaient, surtout d'après les propositions de la Société d'agriculture à Goritz, d'améliorer la situation économique. Il faut donner tous les soins à l'élevage, aussi par l'amélioration des pâturages et l'introduction de nouvelles plantes de fourrage (pomme de terre, carotte, trèfle). Il faut importer des nouvelles races de moutons pour augmenter la production de la laine (et améliorer la qualité) dont, spécialement, les filatures et les fabriques de draps alors naissantes ont besoin. Il faut augmenter le nombre du gros bétail. Il faut importer ou améliorer l'apiculture. Il faut empêcher l'émigration des habitants comme marchands ambulants et le morcellement de la terre. Il faut retenir les gens, surtout la jeunesse, au pays en leur procurant du travail dans les filatures et ailleurs. Il faut employer les habitants de Bovec aussi dans le trafic et sur la route du Predel qu'il faut renouveler et réparer. L'auteur s'occupe plus en détail de cette route, surtout du document de 1399 (Cividale-Autriche et Cividale-Bamberg) qui est une source importante pour l'histoire du trafic et du commerce par le Predel et la région de Bovec. Il faut aussi employer les habitants de Bovec dans la mine de fer de la région de Trenta. Cette mine et les forges de ce lieu, dont les débuts montent jusqu'à la première moitié du 17e siècle et dont l'auteur donne un aperçu historique, étaient, cependant, dans la seconde moitié du 18e siècle déjà en décadence.